

ՇՏԵՄԵՐԸ

ՊԻՏԸՆԻ ՊԻՏԵԼԵՑ

ԸՄՏՈՐ 6

ՀԱՅՏԵՄԵՐԻ 1. 1845.

ԹԻՒ 64

Փամպուկ գաւէսի :

Եւսպէս կանուանեն ()սմանեանք՝ Հերապօլսոյ հռչակաւոր աւերակները : Եւսպօլսոյ քաղաքը՝ Փուիլգիայի խիստ երեւի քաղքներուն մէկն էր : Լաւոգիկէն երկու փարսախ հեռու : Հոյն մատենագիրները և մանաւանդ Ստրաբօն , Հերապօլսոյ հանքային ջրերուն աղբիւրները կը յիշատակեն : Եւսպօլսոյ կը լիւարէ , կը բային նիւթեր կը բերէ իր հետ , որոնք ջուրին տակը կը նստին , ու քիչ քիչ թանձրանալով՝ սպիտակ ու ծակծակ քար մը կը դուռնան : Եւսպիկ հոս դրուած պատկէ-

րը՝ ջրոյն հսկայածե դործողութիւնը կը ցուցնէ որ այնքան դարերէ հետէ ձեւացուցեր է : Եւսպօլսոյ քաղքին կը մօտիկնայ անանկ կը թուի իրեն որ սաւերու մեծ կարկաջատահանք՝ կը տեսնէ իր առջև . կարծես թէ ջուրի ահագին զանգուած մըն է ան , որ բարձր տեղացը վար իջնալու տեսնը՝ մէկէնմէկ սաւեր կամ քար կտորեր է : Եւս քարայրմունքին տարօրինակ մեծութիւնն է որ մեծ զարմանք կու տայ ճամբորդներուն . եթէ ոչ՝ տա տեսակ

բնական երևոյթները հաղորդակաւ բաներ չեն, ուրիշ տեղումք ալ կրգտնուին: Կըրնամք ըսել նաև, որ կրային նիւթ բերող որչափ աղբիւրներ որ կան, անոնց ջրերուն տակը կրտեսնուի միշտ առ քարացած դիրտը, թէև քիչ ըլլայ ան. և ասանկ աղբիւրներ խիստ շատ կրգտնուին: Եւ աս տեսակ ջուրը որչափ որ քիչ ըլլայ, բաւական է ասանկ երևոյթ մը ձևացունելու. քանզի թէ պէտև քիչ է ամէն օրուան բերած կրային նիւթը, բայց շատ տարիներ ու դարեր անընդհատ շարունակելով՝ դիրտը մէկզմէկու վրայ կը դիզուի կը թանձրանայ, և վերջապէս մեծամեծ ժայռեր կը ձևացունէ: Եւ յետհետեւ երբոր ջրոյն ընթացքը դիպուածով մը իր տեղը փոխէ, գործողութիւն ալ կը փոխադրուի, և ջուրը կը սկսի ան առջի ժայռին քովը մէկ ուրիշ ժայռ մը ձևացունել: Եւ կերպով եղած է ան ահագին քարացմունքը որ մեր պատկերին մէջը կը տեսնուի: Հասարակօրէն կըսուի թէ ջուրին շարունակ, կաթիլները ժամանակէ մը ետև ապառաժը կը փորեն. նմանապէս հանքաբանը կընայ ըսել՝ որ ջուրին կաթիլը ժամանակէ մը ետև ապառաժ մը կը ձևացունէ:

Խորհրդածութիւնք Լուսինայի:

Գլուխ ԺԵ

Լուսնուածային արդարութեան արժանաւոր պարտքը՝ Արդին մեղի համար վճարեց:

Եւ արդ՝ Տէր, մի մերժեր քու օժեպելի երեսը՝ որ մինչև մահուան հնազանդեցաւ, և ան ալ խաչին մահուանը. այլ իր մարմնոյն վրայ ընդունած վէրքերուն սպիւնները հանապաղ քու աչքերուդ առջին ըլլան, որպէս զի միշտ յիշատակես թէ մարդոց մեղքերուն համար ի՞նչպէս կատարեալ հատուցում մը աւելի իր ձեռքէն: Ա՛յ Տէր, երբոր մեր անօրէնութիւնները կը շիւքը դնելու ըլլան, քու անմեղ և սիրելի որդւոյդ մեղի համար կրած տառապանքները բարեհաճէ կշիւքին միւս կողմը դնել, և ասոնք անշուշտ աւելի ծանր պիտի կըշուեն: Եւ մեր ամբարշտութիւնը թէև ծանրացունէ մեզ ու անտանելի բեռ մը ըլլայ՝ ըստ ինքեան նկատելով, սակայն իր

չարչարանքներուն արժանաւորութիւնը աւելի են ու զօրաւորագոյն քու բազմաւատողութեանդ մեր վրայ ձգելու, քան թէ մեր յանցանքներուն սաստիկութիւնը քու բարկութիւնդ շարժելու: Ա՛յ ասն որոյ՝ ի խորոց սրտից գոհանամ՝ զքէն՝ միւս շայր երկնաւոր. և արժան է որ ամէն լեզու միաբանի քու անպատմելի բարերարութեանդ փառաբանութիւնը հաւակելու՝ որ քու միածին և սիրելի Արդիդ չխնայեցիր, այլ մեր ամէնուս համար զանիկայ մատնեցիր: Մատնեցիր զինքը ամենացաւալի և նախատից մահուան, որպէս զի մենք այսպիսի զօրաւոր փառաբանի մը՝ երկնային ստեղծին մէջ այսպիսի գորովագութ բարեկամի մը ձեռքովը բարեբաւորի ըլլամք, յաջողութեամբ մեր դատը քու առջիդ հանելու:

Գլուխ ԺԶ

Արդիին չարչարանքներուն համար իրեն արժանաւոր մեր սէրը:

Բայց միւս ամենազօր և ամենաբարերար իշխուս, ի՞նչպէս կընամ արժանաւոր գոհութիւն մատուցանել քեզի, կամ քու սքանչելի խոնարհութեանդ փոխարէն ի՞նչ հատուցում կընամ ընել քեզի: Լուրարեւ ի՞նչպէս կարելի է որ ինծի պէս հողը և մոխիրը, քու արարածներուդ ամենէն նուաստը և անարժանը կարող ըլլայ փոխարէն մը տալ քեզի՝ որ համեմատի քու անչափելի սիրոյդ հրաշալի առաւելութեանը, որ մինչև անգամ արժանաւորապէս միտք առնելու բաւականութիւն չունիմ: Իմ օգտիս և իմ փրկութեան համար ի՞նչ հնար էր ընել և ի՞նչ հնար էր մտածել՝ որ դուն չհաճեցար ընել ինծի համար: Բոլոր ոտքիդ զարշապարէն մինչև գլխուդ դագաթը չարչարանաց և տրամուլեան մէջ թաղեցիր զքեզ, որ զիս հանես ու բոլորովին ազատես խորունկ ջուրերէն, երբոր թշուառութեան ալիքները և մերիկները զիս ծածկելու էին և մինչև իմ հողւոյս ժամանելու էին: Բոլոր կեանքդ պատուական չհամարեցար քեզի, այլ քու անձդ մահուան մատնեցիր իմ պատժապարտ կեանքս փրկելու, որուն վրայ իշխանութիւն ստացեր էր մա-

հը մեղքին ձեռքովը : Եւ յապէս երկու կերպ պարտաւորութեամբ զիս քեզի կապակցեցիր : Եւ հիմա ես քու պարտականդ եմ՝ թէ ան կեանքին համար որ ինծի շնորհեցիր , և թէ անոր համար որ իմ պատճառովս մահուան մատնեցիր : Եւ որովհետեւ իմ կեանքս երկու անգամ ինծի շնորհեցիր՝ նախ ստեղծելով և ապա փրկելով , ի՞նչպէս կրնամ ես լաւագոյն հատուցում մը ընել քեզի , բան եթէ բոլորովին քեզի ուխտելով ան նոյն բանը որ քեզմէ ընդունեցի : Ուստի իմ պարտքիս ան մասին համար որ իմ կեանքիս կրկերաբերի , ունիմ բան մը՝ թէպէտ և քիչ իբրեւ վճարք քեզի մատուցանելու . բայց քու կեանքիդ համար որ այնչափ պատուական է՝ և դեռ այնչափ սատկութեամբ վշտացաւ իմ պատճառովըս , անկարող կը խոտովանիմ իմ անձս , և գիտեմ թէ բովանդակ ազգ մարդկան կարող չէ հատուցում մը ընել քեզի : Եւ թէպէտ երկնի և երկրի և անոնց բոլոր փառքերուն և հարստութիւններուն տէր ըլլայի , բայց անանկով ալ պիտի չկարողանայի ամենեւին մէկ հատուցում մը ընել քեզի որ իմ պարտքիս մեծութեանը համեմատէր : Եւ մանաւանդ ան քիչն ալ որ պարտական եմ և որ յարմարութիւն ունիմ ընելու , առանց քեզի չեմ կրնար ընել . և թէ որ երբեք բան մը տամ քեզի , անոր համար է որ դուն ինծի կարողութիւն կը շնորհես զանիկայ տալու : Գուն բարեհաճեցար ինդրել ինծմէ՝ և իրաւամբ իսկ՝ որ իմ բոլոր սրտովս՝ և իմ բոլոր մտքս և բոլոր կարողութիւնովս քեզ սիրեմ . որ դուն ինծի ինչպէս օրինակ տուիր նէ՛ այնպէս քու շաւիղիդ մէջ քայլմ : Եւ կրնամ արդեօք պարտաւոր չհամարել զիս քեզի համար ապրելու , որ հաճեցար ինծի համար ոչ միայն ապրիլ՝ այլ և մեռնիլ : Այ՛ , ո՛չ , ամենաքաղցր Տէր , կը ճանչնամ իմ պարտաւորութիւնս ինչպէս որ արժան է , բայց միանգամայն կը ճանչնամ թէ աս պարտաւորութիւնը ոչ երբեք կրնայ կատարուիլ առանց քու շնորհքիդ օղնականութեանը : Արեմն առաջնորդէ ինծի՝ որ քու ետեւդ երթամ , միացուր իմ սիրտս քեզի՝ որ քու անունդ սիրեմ . և իմ հոգիս հաստատութեամբ թող յարի իր Տէրոջը .

վասն զի ես ինքնիրենս բաւական չեմ բան մը խորհելու կամ ընելու՝ որպէս թէ ինծմէ , այլ իմ ամէն բաւականութիւնս քեզմէ է , Տէր իմ և Եստուած իմ :

Ա՛ւրաւ վերցուելու միայն :

Եւս Եստուծոյ դատը որ աշխարհի մեղքը կը վերցունէ :

Հօհ . ան . 29 :

Յօհաննէս միայն մէկ միջոց մը կը դնէ հոս մեղքը վերցունելու համար : Գիտեմք որ աշխարհի սկիզբէն ի վեր մարդիկ իրենց յատուկ խղճմտանքէն խայթուած , շատ աշխատեցան որ իրենց թողութիւնը ձեռք բերելու միջոցներ գտնեն : Եւսկից յառաջ եկած են ան զանազան տեսակ մաքրութիւնները՝ որոնցմով խաբուեցան մարդիկ , կարծելով թէ աս բաները կարող են Եստուծոյ բարկութիւնը դադրեցունել : Հիրաւի ան ամէն անոտի արարողութիւնները՝ որն որ մարդիկ հնարեւ ելին զԵստուած հաշտեցունելու համար , սուրբ սկզբնաւորութիւն մը ունեցան , ի՞նչ որովհետեւ Եստուած հըրաւայեւ էր զոհեր մատուցանելու , որ կարենան մարդիկ անոնցմով առ Վրիստոս դիմել . բայց հետզհետէ ան աստիճանի հասաւ բանը որ՝ մարդիկ հաղաթաւոր տեսակ նոր և անվայել միջոցներ հնարեցին , Եստուծոյ հետ հաշտուելու համար : Այսինոյ Յօհաննէս միայն առ Վրիստոս կը դարձունէ զմեզ , և կը ցուցնէ մեզի թէ Եստուած՝ Հիսուս Վրիստոսի բարեբարութեամբ միայն քաւիչ կը լայ մեզի . որովհետեւ Հիսուս Վրիստոս է միայն մեղքերը վերցունողը : Արեմն մեղաւորներուն ալ ուրիշ ապաստանարան մը չթողուր ան՝ Վրիստոսի տալահնէլէն զատ . և ասով բռնաջինջ կընէ մարդիկներէն հնարուած բոլոր վճարումները , անոնց ամէն կերպ մաքրութիւնները , և անոնց բովանդակ փրկագործութիւնները . ինչպէս և յիրաւի ամբարշտութեամբ լծուած բաներ են ասոնք , սատանային խորամանկութիւններովը հընարուած :

Եւս վերցունել բաւը՝ կրնամք երկու կերպ մեկնել . ըսելով թէ , նախ՝ Վրիստոս իր վրան առաւ ան ծանր բեռը որ մեզի կը ճրնչէր ինչպէս որ դրուած է , Եւ Պէտր . ք . 24 , թէ «մեր մեղքերը իր մարմինովը խա-

չափայտին վրայ վերցուց» . և Լսայի կրտսէ , ծն . 5 . ամեր խաղաղութեան պատիժը աւեր տրուեցաւ . Կամ թէ՛ անիկայ կը ջնջէ մեր մեղքերը» : Բայց որովհետեւ այս վերջինը առջինէն կախեալ է , թէ մէկը և թէ մէկալը յօժարակամ կընդունիմ ես . ցո թէ Վրիստոս մեր մեղքերը կրելով՝ կը ջնջէ և կը վերցընէ զանոնք :

Լալա ուրեմն , թէպէտ և մեղքը միշտ ճշմարիտ հաւատացելոց բնութեանը կից է , այսու ամենայնիւ ոչինչ մըն է ան Լստուծոյ դատաստանին առջեւ , վասն զի Վրիստոսի շնորհքովը ջնջուած ըլլալով՝ ամենեւին իրենցը չսեպուիր : Եւ շատ հաճելի է ինծի Սոկրատեսին ասոր վրայով տուած ծանօթութիւնը , ցո թէ՛ Լեւրգոնի բայովը՝ ներկայ ժամանակ դրուած , շարունակ գործողութիւն մը կը ցուցուի . քանզի բաւութիւնը և վճարումը որ Վրիստոս միանգամ ըրաւ , միշտ իր գործութիւնը կը պահէ : Գարձեալ Յօհաննէս չտրվեցուներ միայն որ մեղքը Լեւրգոնէ , բայց միանգամայն կը ցուցընէ մեզի ան վերցուելուն միջոցը՝ ցո թէ Վրիստոս իր մահուան շնորհքովը իր Հայրը բաւեց և բարեբար ըրաւ մեզի . քանզի այսպէս կիմացունէ ան գաղտնի բառովը : Գիտնանք ուրեմն թէ ան ատենը հաշտուած եմք Լստուծոյ հետ Վրիստոսի շնորհքովը , երբ որ շնտակ անոր մահուանը կը դիմեմք , ու երբ որ հաստատ դիտեմք թէ խաչուած Հիսուսը մի միայն պատարագ է վճարման , որով կը ջնջուի բոլոր մեր անօրէնութիւնները և բովանդակ դատապարտութիւնը՝ որուն որ արժանաւոր եղած եմք :

Կաւ ձեռն :

Թէ որ խելացի մարդ մը ընտիր մատենագիր մը կարդայ մեծ ուշադրութեամբ , շատ բան կը շահի անկէջ , ու առանց զգալու կըսկըսի ան մատենագրին ոճոյն հետեւի , թէպէտեւ քիչ մը առան անոնքնէն ետքը՝ իր կարգացած գրքին ոչ մէկ բառը և ոչ իսկ ինչ նիւթի վրայ գրուած ըլլալը յիշէ : Գրքերը նոյն ոճը կուտան մեր մտքին և մեր խորհելու եղանակին , ինչ որ բարի կամ չար ընկերները՝ մեր վարմունքին և կենակցութեանը կուտան , առանց բեռնաւորելու մեր միտքը , և առանց զգալի ընելու ան փոփոխութիւնները որ մենք կրնենամք :

Վրիստոսի գործին մէջ թեր ըլլալու խրատ մը :

Լսիկայ (Լեւրգոն) պիտի առաջ իր Սիմոն եղբայրը կը գտնէ և կըսէ անոր . Սիմոն գտանք , որ Վրիստոս կը թաղամանուի . և տարաւ զանիկայ Հիսուսին քովը , . . . : Հօհ . ան . 41 , 42 :

Լեւտարանէն դիտաւորութիւնը՝ մինչև այս դրութիւն վերջը ան է որ՝ խնայընէ մեզի թէ ինչպէս քիչ քիչ աշակերտներ կը բերուէին Վրիստոսի . ցո՛ հոս տեղ Պետրոսին վրայով կը խօսի . ետքը Վիլիպպոսի և Լալա թանայելի վրայով : Բայց ան խօսքը՝ թէ Լեւրգոն անմիջապէս իր եղբայրը Վրիստոսի տարաւ , յայտ յանդիման կը ցուցընէ , մեղի հաւատքին բնութիւնը , որ երբեք չծածկեր ներքին լայսը՝ որ չըլլայ թէ մալի անիկայ . հասկա այս դին ան դին ալ անոր ճառագայթը կը տարածէ : Հազիւ թէ Լեւրգոն անոր մէկ կայծը ունի , բայց աւելով իսկոյն իր եղբայրը կը լուսաւորէ : Սեղք ուրեմն մեր ծուլութեանը , թէ որ շատ աւելի լուսաւորուած ըլլալով՝ կը ցածնուա չափ չեմք աշխատիր որ ուրիշներն ալ ան նոյն շնորհացը մասնակից ըլլան : Գարձեալ՝ երկու բան կը տեսնեմք Լեւրգոնային վրայ , որն որ Լսայի (գլ . ք . 3) , Լստուծոյ որդիներէն կը պահանջէ . ցո թէ՛ « Իմող իւրաքանչիւր ոք իր ընկերին ձեռքէն բռնէ » . և թէ ըսէ անոր . « Եկուր ելլենք Տէրօջը լեռը , որ անիկայ պիտի սորվեցընէ մեզ » : Լսայէս Լեւրգոն Գարձեալ իր եղբորը երկնցուց , և միտքը ան էր որ անիկայ ալ աշակերտ ըլլայ իր հետը Հիսուս Վրիստոսի զպրոցին մէջ :

Լսիկայ դատ՝ պէտք է որ ուշադրութիւն ընեմք Լստուծոյ խորհուրդին . քանզի կաւնցաւ որ Պետրոս (որ շատ աւելի հաւակաւոր պիտի ըլլար քան որչափ Լեւրգոն) , ասոր միջոցովը և քարոզութեամբը Վրիստոս ճանչնայ , որպէս զի ոչ ոք մեզմէ՛ որչափ որ պատուական և հաւակաւոր ըլլայ չորհումարհէ վարժուել անանկ մէկէ մը՝ որ իրմէն շատ ստորին է . քանզի ան որ մէկը արհամարհելով չուզէր Վրիստոսի դարու , սաստիկ պիտի պատժուի , այնքան խոժոռութիւն և կամակորութիւն , մանաւանդ թէ հը պարտութիւն ունենալուն համար :

Կաւ ձեռն :

Բալխի:

Իւսիսային երկիրներուն մէջ սովորու
թիւն է որ նոյեմբեր ամիսը մոնէնուն
պէս, երկրագործը և վաճառականը բալ-
խիւրը կը հանեն իր պահուած տեղէն. քա-
ղաքները բնակող հարուստները իրենց
կառքը՝ սահելու հողաթափներուն վրայ դը-
նել կուտան. անանկ որ փողոցները և բա-
նուկ ճամբաներուն վրայ՝ ալ ուրիշ բան
չտեսնուիր բալխիւրէն զատ, որ արագու-
թեամբ կըսահի կերթայ ձիւնին վրայէն, և
անոր լծուած աշխոյժ ձիւրուն բոժոժաւոր՝
վզնոցին, ձայնը հեռուանց կը լսուի: Վոր-
վեկիայի, Սուէդի և Սուսիոյ հիւսիսային
գաւառներուն մէջ՝ ձմեռը շատ աւելի ճամ-
բորգութիւն կընեն քան թէ ամառը: Քան-
զի բոլոր երկրագործները, վաճառական-
ները և գործ ունեցող մարդիկները ձմեռ-
ուն մէջ միշտ պարսպ ժամանակ կուեն-
նան, և բալխիւրի միջոցովը աւելի շուտով
կընեն իրենց ճամբորդութիւնը: Վտե քա-
նի մը տեսակ վաճառաց բեռները որ ծանի-
ր են և դժուարաւ կը տարուին, զո երկաթը,
ցորենը ևն, ձմեռը մէկ տեղէն մէկալը կը
փոխադրեն. և քանի մը գաւառներ ալ
կան, ուսկից ուրիշ եղանակի մէջ չեն կըր-
նար անցնիլ: Քանզի ամառը՝ ահազին
ապաւածներ կան հոն տեղուանքը, և այն-
պիսի ձորեր՝ ուսկից խորունկ գետեր կան-
նին, իսկ ձմեռը՝ ան ապաւածներուն բոլոր
դժուարին կողմերը թաղուած են ձիւնին

Թանձրութեանը տակը, և գետերը սառած
են. ու որ ատեն բալխիւրներուն երթևեկու-
թիւնը աղէկ մը կը հաստատուի, ալ այնու-
հետեւ կանցնին կերթան առանց երբեք կե-
նալու, ան բազմապտոյտ տեղերէն, լիճե-
րէն և ժայռերով լեցուն կիրճերէն, որոնք
քանի մը ամիս առաջ ճամբորդներուն ար-
գելք էին:

Բալխիւրներուն մէջ ամենէն անշուք ու
հասարակը՝ Վաթնայուոյ բալխիւրն է, որ
պարզ օրոցի մը կընմանի, մորթով ծած-
կուած: Ճամբորդը ասոր մէջ գրեթէ երե-
խայի մը պէս խանձարբով կը պատեն, և
զէշ սանձ մը կուտան անոր ձեռքը իր եղ-
նիկները կառավարելու համար: Միայն առ
կերպով կանցնի ան՝ Վորվեկիայի լեռնե-
րէն և լայնատարած ձիւններու դաշտերէն,
ձմեռնային մութ գիշերներուն մէջը: Վա-
թնները ուրիշ տեսակ բալխիւր մըն ալ ու-
նին քիչ մը աւելի բարձր և աւելի լայն,
որն որ պաշար կըրելու կը դորձածեն: Մտնց-
մէ շատերը ձմեռուան մէջ ստեպ ճամբոր-
դութիւն կընեն Սուէդիէն Վորվեկիա, կա-
րագ իւր բեռընելով իրենց հետը, նաև
մորթեր և ուրիշ վաճառքներ:

Ռուսաց և Սուէդացոյ գիւղականնե-
րուն բալխիւրը լայն է և հանգիստ. սովո-
րաբար ուժեղ ձի մը կը լծեն անոր, և եր-
բեմն երկու ձի: Հարուստ մարդոց բալ-
խիւրը շատ գեղեցիկ և վայելուչ շէնք մը
ունի, կարապի, դլբիի կամ առասպե-
լեալ կենդանի մը ձեռովը, վրան մուշտա-

1 Չնկիրապ:

կով ծածկած է, իսկ ներսի կողմը արջուլայն մորթերով պատած. կառավարը որ կառաջնորդէ կրտանի զանիկայ՝ մուշտակ մը կը հագնի, և ձիերը զեղեցիկ վարդաբուն են:

Վիպրիանոս Կարլապիէնէ* Կալիֆոպոսը:

Ան որ իր անձը քնծի համար կը կորսնցունէ, պիտի գտնէ անիկայ: Սատթ. Ժ. 39:

Յամին 232, ժանտախտը քիչ քիչ տարածուեցաւ Հռովմայեցոյ տէրութեան բոլոր գաւառներուն մէջ. ասկից զատ երաշտութիւն՝ և սով մըն ալ վրայ հասաւ. ու աս պատիժները՝ ինչպէս որ սովորաբար կը պատահէր, ժողովրդեան կատաղութիւնը բորբոքեցին քրիստոնէից դէմ: Գաղոս կայսրը հրովարտակ մը հանեց, որով տէրութեան բոլոր հպատակներուն կը հրամայէր որ աս չարիքներէն ազատելու համար զոհ մատուցանեն կռոց: Բայց տեսան որ շատ մարդիկ կ'աւտուներէն կը հեռանան. և ասոնք քրիստոնէական էին: Եւ որ համար նորէն հալածանք մը հանեցին, որպէս զի կռոց երկրպագութիւն ընդունելուն թիւը աւելցնեն, և հաստատուն պահեն հեթանոսութիւնը որ կործանուելու վրայ էր:

Կիպրիանոս գրեց անմիջապէս Վիփրիկէի եկեղեցիներուն. «Իմ սիրելի եղբայրներս. չըլլայ որ ձեզմէ մէկը խռովի ու վախճայ՝ տեսնելով որ մեր հօտերը ցիրուցան եղան և մեր ժողովները խափանեցան: Թէ որ աս մերկալից ժամանակիս մէջ ձեզմէ մէկը բաժնուած է իր ընկերներէն, թող չլախ նայ երբէք աս վիճակին սոսկալի հետեանքներէն: Եւ մենեւին մինակ չէ ան՝ թէպէտ և կատարեալ առանձնութեան մէջ ըլլայ. հիսուս իր քովն է միշտ: Թէ որ լեռները կամ անապատներու մէջ գողեր կամ վայրենի գազաններ մեր եղբարցը վրայ կը լարձակուին, թէ որ անոնք անօթութենէ, ծարուութենէ կամ ցուրտէ կը մեռնին, թէ որ փախչելու ժամանակնին ծովէ անցնելով մեծամեծ ալիքներուն մէջ կը թաղուին, հոս ամէն տեղ կը տեսնէ զանոնք՝ «որ հաւատոյ աղէկ պատերազմը կը պատերազմին»:

* Թաւուզի մօտերը հռչակաւոր քաղաք մըն էր հին ատենը:

* Կարապիէնէ:

Հալածանքը՝ որ Գաղոսի Թագաւորութեանը հետ վերջացեր էր, վերստին սկսաւ անոր յաջորդը Վաղերիանոս՝ կայսերական գահը նստելուն պէս: Հալածիչները փութացան նախ՝ եկեղեցոյ հովիւները հեռացունել իրենց հօտերէն. որպէս զի հաւատացելոյ ժողովները խափանուին. և աս բանս զրուխ տարին առանց արիւնհեղու թիւն ընելու: Պատերնոս՝ բղէշի փոխանորդը՝ իր ատենը կանչեց զԿիպրիանոս և հարցուց անոր, «Ո՞ր էս դուն». «Այս քրիստոնէայ եմ ու եպիսկոպոս, ըսաւ Կիպրիանոս. «Այս ուրիշ Եստուած չեմ ճանչնար, բայց մի միայն և ճշմարիտ Եստուածը, երկնից, երկրի և ծովու արարիչը: Եւ աս Եստուածն է որն որ քրիստոնէաները կը պաշտեն, երկրպագութիւն կը նենանոր, և զիշեր ցորեկ քեզի համար՝ ամէնուն համար՝ և կայսեր համար աղօթք կը նեն անոր»: «Գուն ատ սկզբունքներուն վրայ հաստատ կը մնաս», ըսաւ բղէշին փոխանորդը. — «Եւ սկզբունքները որ բարի են և զԵստուած ճանչնալէն առաջ կուգան, հնար չէ որ փոխուին»:

Բղէշին փոխանորդը աքսորեց զԿիպրիանոս, ըսելով անոր թէ մահուամբ պիտի պատժուին ան ամէն քրիստոնէաները, որոնք կը համարձակին որ և իցէ տեղ մը մէկ տեղ ժողովուելու: Եւ աս չանցաւ սկսանք բռնել եպիսկոպոսները, պաշտօնեաները և ամէն տառիճանի հաւատացեալները, կնիկները և փոքր տղայքը անգամ, ու հրովարտակին մէջը գրուած պատիժը տուին անոնց: Կիպրիանոս աքսորուած էր Վիփրիկէի մէջ՝ Բուքուպիս ըստած մէկ քաղաք մը. ան նոյն տեղէն հետեւեալ թուղթը գրեց քրիստոնէաներուն, որ հանքերու մէջ աշխատելու դատապարտուած էին:

«Ձեր դժնդակ աշխատութիւններուն մէջ՝ յերաւի ձեր մարմինները անկողիններու և բարձերու վրայ չեն հանգստանար, այլ՝ Բրիստոսի միտթաւութեամբ և խնդութեամբ միայն կը հանգչին: Ձեր յոգնած անդամները ուրիշ մահիճ՝ չունին եթէ ոչ գետինը միայն. այսու ամենայնիւ՝ Բրիստոսի չարչարանքներուն մասնակից ըլլալը պէտք չէ որ պատիժ մը սեպուի, վասն զի թէ որ արտաքին մարդը աղտեղութիւններ

րով ծածկուեր է անբերին մարդը մարդը
է Մատուցոյ հողովը : Եւ որ ձեր մարմին
ները անուշաներու համար առատ կերա-
կուր չունիք : զիտեք որ «չէ թէ հացով
միայն մարդ կապրի : հոստան բոլոր խօս-
քերովը որ Մատուցոյ բերինէն կելէ» : Սա-
դ. 4 : Գուք միշտ հանգերձներ չունիք ցուր-
տէն պահպանուելու համար . բայց ան որ
զՎրիստոս զգեցեալ է : բաւական հան-
գերձ ու զարդ ունի : Ուրեմն , սիրելի եղ-
բարք , թէպէտեւ հիմա չէք կրնար Տե-
րունական Բնութիւնը կատարել , բայց աս
բանիս համար բնաւ պէտք չէ որ ձեր
հաւատքը խախտի : Վանգի խիստ գերա-
զանց ընթերիք մըն է ան , որ դուք կրկատա-
րէք հիմա , անգին պատարագ մըն է ան
որ Մատուցոյ կրմատուցանէք հիմա , որով
հետեւ Ուրբ Գիրքը կըսէ . «Մատուցոյ
զոհը կոտորած հոգին է , կոտորած ու խո-
նարհ սիրտը՝ ով Մատուց , չէս անար-
գեր» : Սադ. Ժա . 17 : Պաշտօնեաներուն ալ ա-
սանկ գրեց . «Ձեր օրինակին հետեւեցան
հասարակութեան միմ մասը՝ որ ձեզի հետ
մէկ տեղ Վրիստոսի անունը կրխոստովա-
նին , և որ ձեզի հետ մէկ տեղ պիտի յաղ-
թանակեն . . . Ս ասն զի յաղթանակ մըն
է ձեզի աստ հանքերուն մէջ թափառելը ,
այնպիսի մարմնով մը՝ որ յերաւի շղթա-
ներով բռնաւորած է , բայց անանկ սրտով
մը որ իր փառաւոր ազատութիւնը կըզգայ :
Ս ասն զի յաղթանակ մըն է զիտնալը՝ որ
Վրիստոս ձեր հետն է , և որ ուրախ կըլ-
լայ իր ծառաներուն համբերութեանը , ու
բոնք իր շաւիղները կոխելով առաջ կեր-
թան դէպի իր յաւիտենական թագաւորու-
թիւնը» :

Պէտք էր որ հասկընար կայսրը թէ իր
ամէն անգութ խստութիւնները բնաւ կա-
րօղ չէին իր նպատակին հասցընելու զին-
քը : Ս ասն զի հովիւները իրենց հօտերուն
վրայ՝ շարունակ թղթակցութեամբ , այն-
պիսի մեծ աղղեցութիւն մը ունէին որ
կարծես թէ բաժնուած չէին անոնցմէ .
մանաւանդ թէ ան կապերը որ եկեղեցիներ
ըր իրենց հոգեւոր առաջնորդներուն հետ
կըմիաւորէին , աւելի հաստատութեամբ կը
պնդէին աքսորանայ մէջ : Վաւ անոնց ա-
մէն մէկը իր աքսորուած տեղը մէկ նոր ըն-

կերութիւն մը կըհաստատէր . և ասանկ
երջանկութեամբ Մատուցոյ Բանին առա-
ջին սերմունքը ցանկցին շատ տեղուանք ,
ուր որ արդարութեան արեւուն մէկ ճառա-
գայթը անդամ դեռ ծագած չէր : Մտոր
համար էր որ Գիտնէսիոս եպիսկոպոսը Վե-
փար աքսորուած ի Երիայի մէջ , աս խօս-
քերը գրեց . «Վախ հալածեցին և քարկո-
ծեցին զմեզ , բայց ետքը շատ հեթանոս-
ներ մէկ զի թողուցին իրենց կուռքերը ու
Հիսուս Վրիստոսի դարձան : Եւ որպէս
թէ Մատուց հոն տարած էր մեզի՝ միայն
Մատարանը քարոզելու համար , հեռացուց
մեզի անկէց մեր պաշտօնը գլուխ տարած-
նուս պէս» : Բնատենը կայսրը աւելի ազդու
և աւելի խիստ միջոցներ բանեցուց Վրիս-
տոնէական կրօնը բնաջինջ ընելու համար :
Հրամայեց որ բոլոր եպիսկոպոսները , ծե-
րունիները և սարկաւազները սրով սպան-
նուին : Կիպրիանոս ալ իր աքսորէն ետ
կանչուեցաւ որ աս անգութ հրամանին
համեմատ անոր դատաստանը կտրուի :
Ուստի նախ կարթագինէի մօտ գեղի մը մէջ
բնակեցաւ . բայց լսելով որ իղինքը Ու-
տիկէ տանելու են , ուր որ ան միջոցին բը-
ղեշխի փոխանորդը կըբնակէր , և նոյն ա-
տենը իր բարեկամները շատ աղաչելով որ
հեռանայ փախչի , անոնց թախանձանայը
գէմ չկեցաւ փախաւ , ան մտօքը որ յիշ-
եալ ատենակալը կարթագինէ դառնայ նէ՝
ինքն ալ հոն երթայ և իր անձը հոն տեղ
նահատակէ :

Եւ ահա անոր վերջին նամակը որ իր
հօտին գրեց իր առանձնացած տեղէն :
«Վա համոզուեցայ հոս տեղը առանձնանա-
լու , վասն զի պէտք է որ հոգեւոր հովիւ մը
խոստովանի զՀիսուս ան նոյն տեղը որ իր
հօտը կըգտնուի . որպէս զի բովանդակ եկե-
ղեցին փառաւորութի իր առաջնորդին հա-
ւատարիմ մնալովը : Ուրեմն ես հոս կըս-
պասեմ բղեշխի փոխանորդին կարթագի-
նէ դառնալուն , որ իմանամ անկից թէ ինչ
հրաման ըրեր է կայսրը՝ եպիսկոպոսներուն
և աշխարհականներուն համար . և ըսեմ ա-
նոր՝ ինչ որ Տէրը տուն տայ ինձի ան ժա-
մուն : Եւ զուր , սիրելի եղբարք , մնացեք
խաղաղութեամբ , քանզի Տէրոջը կամբը
ասիկայ է» :

Աս հաւատարիմ՝ վկային ազատութեան ժամը մերձենալու վրայ էր : Լորբ որ բռնեցին զանիկայ ու բզեռնի փոխանորդին առջևը տարին , անմիջապէս իր մահուան վրա ճիւղը լսեց . և ան նոյն վայրկեանին աղաղակեց բարձրաձայն . «Թող Տէրոջը անունը օրհնեալ ըլլայ» : Լսիկայ եղաւ իր վերջին խօսքը :

Հին Պարսկէնէրուն հոգեւոր-բնականներ :

Պրոկոպիոս պատմիչը կրտէ թէ , «Պարսիկները զարմանալի միջոց մը կը բանեցունէին որ պատերազմի մէջ իրենց կորսնցուցած զինուորներուն թիւը գիտնան : Լորբոր բանակը կը պատրաստուէր որ պատերազմի երթայ , թագաւորը իր աթոռը կը նստէր , սպարապետն ալ իր քովը , և կը հրամայէր որ բոլոր զունդերը գան իր առջևէն անցնին : Իւրաքանչիւր զինուոր , անկից անցնելու ատենը նետ մը կը ձգէր ան մեծ կողովներէն մէկուն մէջ՝ որ յատուկ աս բանիս համար հոն դրուած էին , ու ետքը կը ծածկէին զանոնք ու տէրութեան կնքովը զգուշութեամբ կը կնքէին : Լորբոր բանակը ետ կը դառնար , պատերազմը լմննալէն ետեւ , զինուորները առջի անգամին պէս վերստին կանցնէին թագաւորին առջևէն ու մէյմէկ նետ կ'առնէին . ապա աս պաշտօնիս համար դրուած յատուկ զինուորական պաշտօնատէրները , կողովներուն մէջ մնացած նետերը կը համարէին և անոնց թիւը կիմացընէին թագաւորին , որ բանակէն դուրս մնացող սպաննուած , վիրաւորուած , գերի կամ փախստական եղած զինուորներուն ճիշդ որչափ ըլլալը կիմանար» :

Ակաղիաս Յոյն պատմիչը՝ Յուստինիանոս կոչուելով քարտէն մէջ , Պարսից մէկ եղական սովորութիւնը կը պատմէ , որն որ շատ դարերէն առաջ Լարդուոս ալ յիշատակել է : «Լորբ որ մէկը կը մեռնէր , կը սէ , անոր դիակը բոլորովին մերկ՝ դաշտերուն մէջը կը ձգէին որ շուններուն և գիշակեր թռչուններուն կերակուր ըլլայ : Թե որ աս ձգուած դիակներէն մէկը առանց կենդանի մը դպչելու շատ ատեն մնար ,

Սեբաստի :

մեռնողին ազգականները յուսահատութեան մէջ կիշնային դառն արտասուք թափելով . քանզի կը հաւատային թէ անոր հոգին իր երկրաւոր կենաց մեղքերը քաւած չըլլալուն համար , սոսկալի տանջանքներ կրելու դատապարտուած է : Իսկ թէ որ ասոր հաւատակը պատահէր , մեծ ուրախութիւն կընէին . որովհետեւ կը հաւատային թէ յաւիտենական երջանկութեան մէջ է ան , որ իր մարմինը կերելի լափելի են , դաշտը ձգուելէն քիչ մը ետքը» :

Նոյն պատմիչը ուրիշ սովորութիւն մըն ալ կը յիշէ սակից աւելի բարբարոսական , որ անշուշտ կրօնական կարծիքէ մը յառաջ եկեր է : Լորբ որ զինուոր մը անանկ հիւանդութիւն մը ունենար որ վտանգաւոր կարծուէր , անմիջապէս իր ընկերներէն կը բաժնէին զանիկայ , ու բաց տեղ մը կը թողուին , քիչ մը հաց և ջուր միայն պաշար տալով անոր , նաեւ մէկ գաւազան մը՝ որ զինքը պաշտպանէ թէ որ կընայ , վայրենի գաղաններէն : Գիւրքին է իմանալ թէ աս տարօրինակ դեղը որչափ հիւանդներու մահուանը պատճառ եղած է : «Տեսնուած է երբեմն , կրտէ Ակաղիաս , որ աս խեղճերը՝ առողջանալէն ետեւ իրենց տունը դարձեր են , տգեղ ու վատուած կերպարանքով մը , ճիշդ նման անոնց որ բանաստեղծներուն սովորութիւնն է դժօրքէն հանել և տեսարաններուն վրայ ցուցնել : Ամէն մարդ կը փախչի ողորմելի զինուորը երկնալուսն պէս , որ կարող չըլլայ մէկու մը մօտենալու , մինչև որ մողերը չմաքրեն զանիկայ» :

Լուսի :

Օտարու մարդ մը աղբիւրի մը քով նստել էր , և չէր ուզեր խմել ան ջուրէն որ իր առջևէն կը վաղէր կերթար , քանզի կը յուսար որ քիչ մը ատեն անցնելէն ետեւ ալ աւելի աղէկ ջուր մը պիտի գայ : Ատենը անցաւ և «Ահա նոյն ջուրն է , կրտէ , բայց ես ասկից պիտի չխմեմ՝ աղէկ է որ քիչ մըն ալ սպասեմ» : Արքայպէս , ըստ որում միշտ նոյն ջուրը կը փայէր , այնքան սպանեց որ աղբիւրը ցամքեցաւ , ու չկրցաւ ջուր խմել :

Արքայի մարդիկ կային՝ որ աս մարդուն ջուրը պակսելուն պէս իրենց կենանքը պակսեցաւ , դեռ զանիկայ գործածելու չսկսած , ինչպէս որ կուգէին : Լա որչափ ուրիշ խիստ շատերուն ալ կենանքը վերջացաւ , դեռ չսկսած այնպէս վարել զանիկայ ինչպէս որ պիտի ընէին :

Այնպէս որպէս ինչպէս ինչ :

Նմանիւ է ան խօսքը՝ որ կրտսեր թէ թիւն է ամենէն զօրաւորը . վասն զի որչափ փոքր և որչափ անմեծաւ ըլլայ մէկ կենդանի մը , խիստ շատնալուն պէս՝ նախ անհանգըստութիւն կը պատճառէ , ետքը վնասակար կը ըլլայ , և վերջապէս վտանգաւոր . և թէ որ մարդս հնարք չգտնէ զանկիւյ ջրն ջելու , հարկ կը ըլլայ որ իր բնական տեղը անոր թողու ու փախչի անկից : Հարկը յիսուն տարի առաջ Լաւրովայի մէջ միայն մէկ տեսակ մուկ կար և ինչ քանակ , որ երկրագործութեան քիչ վնաս կուտար : Բնիկայ չափաւոր մեծութիւն ունէր , և էզը տարին անգամ մը հինգ վեց ձագ կը ցնէր :

Բայց 1730ին՝ անդկաստանի և Պարսկաստանի հետ առևտուր ընող նաւերը , Բնգղիայի մէջ նոր տեսակ մուկ մը մտցուցին Գաղղիայէն կոչուած , որ առջինէն մեծ է և խիստ շուտով կ'աճի կը բազմանայ . քանզի ասոր էգը տարին երեք անգամ տաւերկութեն մինչև քսան ձագ կը ցնէր , ու սև տեսակ մուկը բնաջնջ կ'ընէ անոր հետ կուտելով կամ սովէ ստիպելով : 1750ին՝ Գաղղիայի մէջ ալ աս մկներէն տարածուեցան : 1766ին գեւ Ուստաստան մտած չէին . բայց հիմա հոն ալ խիստ շատցած են ինչպէս որ Լաւրովայի ուրիշ երկիրներուն մէջն ալ . ու այսօրուան օրս սև մուկը հազրադելու է Գաղղիայի մէջ : Լաւրով հետև ասոնք մեծ վնաս կուտան ագարակաց տէրերուն , անոնց ցորենը և ուրիշ արմը տիքները ուտելով : Նմանապէս վաւերակները , աղանիները ևն , ևն . վասնորոյ խիստ հարկաւոր է որ զիտնան թէ ինչ հնարք բանեցունել պէտք է աս վնասակար կենդանիներէն ազատ մնալու համար : Ուստի արժան կը համարիմք զնել հոս Բնգղիայի մէջ գործածուած սեփարական երկու միջոցները : Երանցմով ստակուի ջարդ մը կուտան անոնց :

Ուրիշը՝ իր Բնանին Խնայութեան քսուած գրքին մէջը խորհուրդ կուտայ սպունդ մը տապկել աղած կողի մէջ . ետքը երկու տախտակի մէջ տեղը ճնշելով զանկիւյ

Այնպէս :

տապկեցնել , տալ մանրել և ցանել մը կանց խառնչներուն բերանը : Այնպէս ինչպէս խառնչներուն աս օրսը լաւիւր . բայց շատ չեւթարսաստիկ ծաղաւ մը կուտենան : Այնպէս որպէս զիտնալով որ ասանկ պիտի ըլլայ , քիչ խորութիւն ունեցող ամաններով լեցուն ջուր կը դնէ ծակերուն մօտ՝ ուսկից անյադաբար կը խմեն մկները . անտեսնը կըլլաւ սպունդին կուտենայ իրենց ստամոքսին մէջ և չարաչար խղզուելով կը սատկին : Բայց կան այնպիսի որսորդներ , մկներու , որոնք փոխանակ աս կենդանիները թունաւորելու և տանջանք սպաննելու , խորամանկութեամբ կը հատուցեն զանոնք : Այնպէս թաղած ծակերուն մօտ՝ դատարկ և քիչ խորութիւն ունեցող տակաւ մը կը դնեն , փայտեղէն խուփով մը բերանը դրոյնելով : Բայց երկու երեք տախտակ խոտորնակի կերկրեցնեն տակաւին խուփէն գետինը սանդուխ պէս : Բանի մը օր աս խոտորնակի տախտակներուն վրայ ալւեր կը ցանեն , ճարպի՝ կտորուանք , կամ ուրիշ աս տեսակ բաներ որ մկներուն ախորժելի է : Բնու հետև երբ որ կարծեն թէ ալ կրնան խաբուիլ մկները , տակաւին խուփը կը փոխեն , ու անոր տեղը թերթ մը մագաղաթ կը դնեն , և անոր կեղրոնէն դէպի ջրապատը շատ տեղ ուղիղ գծով կը կտրեն . տակաւն ալ ջրով կը լեցունեն , մէջ տեղը քար մը դնելով՝ որուն ծայրը ջուրէն դուրս կը մնայ և հաղել թէ մէկ մուկ մը կրնայ անոր վրայ կայնիլ : Ասոնք բնէ բնու՝ տախտակներուն ու մագաղաթին վրայ առջի պէս ուտելիքներ կը ցանեն : Գիշերը՝ մկներուն մէջէն խիստ որկրամուլ ու յանդուգը ու էն կը վազէ կերթայ դէպի մագաղաթէ խուփը . բայց երբ որ մէջ տեղին կը մօտիկնայ . ու իր առջևի թաթերը կը դնէ եւ անկիւնիին մէկուն վրայ որ մագաղաթին կեղրոնէն դէպի ջրապատը կտրուած է , մագաղաթին ան մասը ծանրութեանը չգիտնալով՝ մուկը ջուրին մէջ կիյնայ , կը լողայ և կերթայ կը կայնի վերոյիշեալ քարին վրայ . քանզի անկից ուրիշ տախտակներուն մը չունի : Լաւր բնական ազգութեն զիտնալով թէ շատ մեծ վտանգի մէջ է , ողբալի ձայներ կը հանէ , որն որ իր ընկերները լսելով կը վազեն

Ինչ ետք :

կուգան, ու ամենքն ալ մէկիկ մէկիկ տալ կառնին մէջը կիյնան: Ի՛նչ ատենը սոսկալի կուիւ մը կը ծագի ատոնց մէջ. քանզի ամէն մէկը կուգէ որ ինքը ելլէ բարին վրայ ու աղատի. վասնորոյ ամենքն ալ մէկ տեղ ժողովուած մէկգմէկ կը հրեն կը խածատեն զարհուրելի ձայներ հանելով: Ի՛նչ միջոցին մօտ տեղուանքը՝ գտնուած բոլոր միւկները ատոնց ձայնը առնելով հոն կը վազեն, և ամենքն ալ մէկգմէկու ետեւէ ան աղետալի տակառնին մէջը կը թափին: Ուստի միւկներու որսորդը բազմաթիւ թշնամիներ կը գտնէ հոն խողովուած, և մինակ մէկ հատ մը ողջ մնացած քարին վրայ, որն որ սովորաբար կը պահէ որ անիկայ ուրիշներն ալ ջարդուելու հրապուրէ:

Բայց մկներու ճարտար որսորդը՝ որն որ Վաղդիացի հուշակաւոր մատենագիր մը զարմանալի կերպով կը նկարագրէ, Սորքաս կոչելով զանիկայ, աս ակնատները և որոգայթները ամենեւին բանի մը տեղ չդնեն. ու իր փոքրիկ որսորդութիւնը՝ մեծ որսորդութեան մը պէս ընելու կը ջանայ. քանզի կուգէ որ կենդանիները իրենց բընական աղբումովը մէկմէկու դէմ յարձակին, ու ինքը անոնց կուիւր աչքովը տեսնէ, ու անկից իր արհեստին օգուտ մը ըլլայ: Եւ ասոր համար՝ շներով ու աքիսով՝ սովորաբար մուկ կորսայ:

Արեւը՝ թէպէտեւ դաշտային մուկէն շատ մեծ չէ, բայց աներկիւղ կը յարձակի անոր դէմ. և այնքան կը ծեծկուի որ անշուշտ ասոնց երկուքին մէկը կը մեռնի: Իր նիհար և գլանաձև մարմինը թող կուտայ իրեն որ իր թշնամիներուն խողովները մտնէ. իսկ ունեցած կատաղութիւնը որ ընծու՞ մը կատաղութենէն վար չմնար, երբէք չզիջան իր թէ և շատ մկներ սպաննած ըլլայ. այլ միշտ սպաննելու վրայ է, անօթի չեղած ատենն ալ: Թէ որ հաւանոցի մը մէջ մտնէ, բոլոր հաւերը կը սպաննէ, և քիչ մը արիւն լիզելը բուսական կը համարի իրեն:

Սորքաս իր աքիսները մախաղին մէջը կը պահէ, ու մէկը միայն մկներուն խողովին մէջ թող կուտայ: Ի՛նչոնց որ աքիսը

չկրնար հասնիլ, իր գարշահոտութեամբը կը հալածէ, որոնք ուրիշ ծակէ մը փախչելու կաշխատին: Բայց Սորքաս առաջուց գիտնալով որ ասանկ պիտի ըլլայ, իր շները պահապան կը դնէ ծակերուն բերանը, և ան մկները որ փախչիլ կուգեն՝ ան միջապէս շներուն որս կը ըլլան: Ուրեմն որսորդին վարպետութիւնը ան է որ մկներուն ճամբաները կապէ, փախչելու տեղուանքը գուշակէ, և անոնց առջևը մէյմէկ վարժուած շուն դնէ որ մուկ մը չկրնայ փախչիլ: Եւ ատանգամ կը պատահի որ ասնեղ և մթին ճամբաներուն մէջ՝ որն որ մկները երկար ատեն աշխատելով բացած են յատակներուն և պատերուն մէջը, սոսկալի կուիւնք կը ըլլան: Երբեմն մկները աքիսին ետեւի կողմէն կը յարձակին, և ան ատենը աքիսը չկրնալով դառնալ ան նեղ ճամբաներուն մէջ, անոնց խածուածքին չդիմանալով կը մեռնի. բայց սովորաբար ալ կը յաղթէ անոնց. և երբեմն խողովներէն դուրս կը լլկէ բոլոր իր թշնամիները սպաննելէն ետեւ, որ ատեն շները անգործ կը սպասեն որ իրենք ալ որս մը ձեռք ձեռնեն: Աքիսներուն մէկը երկար ատեն խողով մը մէջ մնաց. իր տէրը կասկածելով անոր ուշանալէն կարծեց որ անոր ցաւազին ձայնը կը լսէ. ուստի մէկէն տախտակին մէկը փրցնելով տեսաւ որ կիսամահ եղել է ան. քանզի այնքան մկներ սպաննած էր, որ անոնց դիերը գոցեր էին խողովը ու օդ բանելուն արգելք կը ըլլային:

Վեշ ընկերութեան մէջ ինչ պիտի շահի, թէ որ դուն հաւատարիմ մարդ մըն ես՝ անոնք քու վրայ կը խնայեն. թէ որ ասանկ չես՝ ալ աւելի գէշ է քեզի:

Իւելի աղէկ է փափուկ խղճմտանք մը ունենալ ու յանդիմանուիլ անկից, քան թէ խաւարած խղճմտանք մը ունենալ ու շողոքորթուիլ անկից:

Օղարթ եղիւր, բայց ոչ թեթեւամիտ. ծանրաբարոյ, բայց ոչ տրտում:

Երբէք ինքզինքդ մի՛ դուրս, և ուրիշը մի՛ պարտաւեր:

Իստուծոյ ուրիշ բան մը երբէք չկրնար յագեցունել մարդոյս հոգին:

¹ Վախիւն:

² Կիւլնիճի:

³ Վախիւն:

Սուրբ-Երան վեճակը :

Եկեղեցիին առջին դարերուն մէջ սովորութիւն մը կար սուրբ-Երան վեճակը ըստուած : Ինչու որ Սուրբ Գիւրգիսին մէջ կընայէին ապագայն իմանալու համար : Ըստուածաշունչը կը բռնային ինչ պատահման , և ստորագ նախագուշակութիւն մը կը համարէին բացուած տեղին առջին խօսքը : Ոմանք ալ երկնաւաք ազգարարութիւն մը կը համարէին ան խօսքը որ եկեղեցի մտած ատենին կը լսէին որ կը երգէին :

Սովորաբար Լեւտարանէն վիճակ կը բանային , երբեմն ալ շին և Կոր կտակարանէն , զորօրինակ՝ Սաղմոսէն , (Թագաւորաց գրքէն , Պողոսի Թղթերէն և Գործք տալսեցէն , և երբեմն Պատարագամատոյցէն :

Երբեմն միայն մէկ գիրք մը վիճակ կը բանային , բայց հասարակաբար շատ գրքերէն , խորանին վրայ դնելով զանոնք կամ հրաշագործ (կարծուած) սուրբի մը գերեզմանին վրայ :

Երկու օր առաջ կը լսէին ծովով և աղօթքով պատրաստուել որ Ըստուած յայտնէ իրենց զճշմարտութիւնը : Երբորդ օրը՝ պատարագէն ետքը Սուրբ Գիւրգիսը կը բանային ու գալու բաները անոնց մէջը կը կարդային :

Գրիգոր (Թուուեցի)՝ աս միջոցիս գիմեց երբոր Լէօտասդ (Թուուի կոմսը զանիկայ սպաննէ կողմէր : Գրիգոր շատ վախնալով , և Գաւթի Սաղմոսը ձեռքը առնելով առջին բացուած տեղը աս տունը կարդաց . « Զուսով և առանց երկիւղի քալեցուց զանոնք , երբ որ ծովը իրենց Թշնամիները կը ծածկէր » : Եւ յիրաւի Լէօտասդ բան մը չըրաւ անոր , և քիչ մնաց որ պիտի խըղճուէր (Թուուէն մեկնելու ատենը , ինչու որ իր նաւը ալեկոծութեան հանդիպելով խորտակուեցաւ :

Յամին 576 , Սերովէ և Կոնդրան Պողոս՝ Սիկեպերդի գորավարները , (Թուուի քաղաքը սուրբ Սարտինոսի մայր եկեղեցւոյ մէջ փախեր էին Գիւլպերիկոսի բարկութենէն աղատելու համար : Կոնդրան՝ մէկը խրկեց գուշակ կնկան մը որ հարցունէ , Թէ ար-

դեօք ի՞նչ ընել պէտք է որ ազատի , բայց գուշակը պատասխան մը տուած չէր : Իսկ Սերովէ՝ սրբոց վեճակն աղաւինեցաւ : Լեւտարանը սուրբ Սարտինոսի գերեզմանին վրայ դրաւ , և անոր քովը Սաղմոսը և Թագաւորաց գիրքը : Իսկը գիշերը ան գերեզմանին քովը հակեց ու հետեւեալ բանի մը օրերը ծովով և աղօթքով անցուց , և վերջապէս բացաւ Սուրբ Գիւրգիսը : Ընտանը (Թագաւորաց գրքին մէջ աս տունը կարդաց ուր տեղ իր դատապարտութեան վճիւրը գրուած էր . « Բրովհետեւ զուր հեռացաք ձեր Տէր Ըստուծմէն օտար աստուածներու համար , անիկայ ձեր Թշնամիներուն ձեռքը տուաւ ձեզ » : Լեւտարանը և Սաղմոսն ալ նմանապէս ձախորդ գուշակութիւններ ըրած էին : Սերովէ հաստատ կարծեւով իր զխուն գալիքը , գերեզմանին առջև ինկաւ և երկար ատեն հոն մնալով արտասուք Թափեց . ետքը ելաւ ուրիշ երկիր մը փախաւ , և աս ընելովը բուն ինքը իր կորստեանը պատճառ եղաւ , քանզի հոն տեղ իր Թշնամիներէն սպանուեցաւ :

Գիւլպերիկոս ալ իր կողմանէ սուրբերուն հարցունելու ուրիշ կերպ մը բանեցուց : Եւրոպոյ որ գիտնայ Թէ սուրբն Սարտինոս Թող կուտայ արդեօք որ Կոնդրանը իր եկեղեցիէն զուրս հանուի : (Թուղթ մը գրեց անոր և սարկաւազի մը տուաւ որ սուրբին տապանին վրայ դրաւ զանիկայ , քովն ալ մէկ ուրիշ անգիր Թուղթ մը պատասխանը ընդունելու համար , և երեք օր սպասեց . բայց սուրբը բնաւ պատասխան մը չտուաւ Թագաւորին :

Հերակլ կայսրը՝ Պարսից յաղթէն ետեւ , տարակուսելով Թէ ո՛ր տեղ ձմերէ արդեօք , զոհերով օրհնել տուաւ իր բանակը՝ և Լեւտարանէն ուրեց իմանալ աս բանը : Պատասխան տրուեցաւ իրեն , կը սեն պատմիչները , որ երթայ Լուպանիայի մէջ ձմերէ , ու կայսրը հնազանդելով ելաւ հոն գնաց :

Եւրոսոս՝ սրբոց Պողոսի Թղթերը և Լեւտարանը բանաւ տուաւ որ սուրբ Լեւտանոսը եպիսկոպոս ձեռնադրել տայ :

Սուրբ-Երան վեճակ՝ հեթանոսութեան ժամանակէ մնացած սովորութիւն մըն էր . քանզի Գողովնայ վիճակներէն զատ , որ

մէկ օր մը Սողոմոնացոց թագաւորին կապիկը կարծանեց, Պրենստոնի վիճակներէն զատ՝ որ Սիմեոն Սուփուկիոս անունով մէկը ժայռի մը մէջ գտաւ, Յոյները և Հռոմայեցիները ևս իրենց Հովերոսի և Վիրգիլիոսի վիճակները ունէին։ Բայց ան կը կարծուէր որ աս ջնաշխարհիկ քերթուածները ամէն բան կը պարունակէին, ինչ որ եղած է, ինչ որ է և ինչ որ պիտի ըլլայ։ Հովերոսի քանի մը տողերը՝ Սոկրատայ և Պրուդոսի գուշակեցին իրենց մահը։ Վիրգիլիոսի ոտանաւորներուն մէկ քանին, Բերիանոսին և Բլէքսանդր Սկերոսին ծանուցին կոյսերական աթուղի նստելնին։

Եկեղեցին տհաճութեամբ տեսաւ որ վիճակաց սնապաշտութիւնը քրիստոնէութեան մէջ կը մտնէր ու մշտնջենաւորապէս կը հաստատուէր։ Սուրբն () գոստինոս աս բանիս առաջին դէմ գրողներուն մէկը եղաւ, ու այսպէս գրեց՝ Կենարիոսի որ ասոր վրայով խորհուրդ կը հարցունէր իրեն. «Կը մեղադրեմ զանոնք որ աւետարանական գրքերուն մէջ ապադայն կարգաւ կուղեն։ Բայց Բատաւածային գրքերը անշուշտ պատգամներ կը պարունակեն. բայց աս սլաւագամները՝ հանդերձեալ կեանքին համար գրուած են, չէ թէ աս աշխարհիս ունայնութեան գործքերուն համար»։

Ժողովներուն շատը աս սովորութիւնը հերքեցին, ինչպէս և Վաննէսի ժողովը յամին՝ 462, և () րէնին՝ 511ին։ Բնականաբար Բակէրի եպիսկոպոսը ժողով մը ըրաւ 585ին, և ան ժողովին կանոններուն մէջ արգիլուեցաւ «յոննուարի առջի օրը կովի կամ եղջերուի կերպարանք մտնելը. թուփերու, ծաւերու կամ աղբիւրներու ուխտ ընելը. փայտեղէն ոտքեր կամ ամբողջ մարդոց պատկերներ շինելը՝ ճանապարհներուն վրան դնելու համար. կախարհներու և գուշակներու բան հարցունելը. հմայներուն ու փայտէ կամ հացէ վիճակներուն և կամ որոնց վիճակներ ըստ ինչ հաւտալը»։

Մեծին Կարտլոսի ըրած եկեղեցականաց ժողովը՝ յամին 789, նմանապէս հերքեց հեթանոսութեան աս մնացորդը։

Բայց սովորութիւնը աւելի հզօր էր քան որչափ Եկեղեցին և Մեծին Կարտլոսը. ու

իրենք եպիսկոպոսները չէին հնազանդեր Եկեղեցւոյ հրամանին։

Քանզի, եպիսկոպոս ձեռնադրելու աւտենը, Բետարանը անոր գլխուն վրայ գընեւէն ետեւ, որ կընշանակէ թէ իր ամէն օրուան ուսումը և աշխատութիւնը աս գիրքին վրայ պիտի ըլլայ, և որ պարտի պատրաստ ըլլալ ամէն տեղ աւետարանական քարոզութիւնները տարածելու, աս Սուրբ Սատեանը կը բանային որ գուշակէն թէ ինչ պիտի ընէ իր քահանայապետութեան ժամանակը։ Եւ ասիկայ՝ կը համարուէր եպիսկոպոսին Կանոնադրութեան։ Կը պատմեն թէ անգամ մը աս արարողութեան մէջ՝ Բետարանը բացին, ու աս խօսքը գըտան. «Սուր մը սրտէն պիտի անցնի»։ Ժողովուրդը զարհուրեցաւ աս խօսքը ըսելուն, և նորընծայ եպիսկոպոսը այնպէս սկսաւ դողալ՝ որպէս թէ արդէն կը զգար ան սուրբ։

Թէ որ գրքին բացուած էրեսը պարսպ թուղթ մը ըլլար, շատ ձախորդ գուշակութիւն մը կը համարուէր։

Եպիսկոպոս իննէժ քաղաքին եպիսկոպոս օծուելուն, ձեռնադրող արքեպիսկոպոսը բացաւ Բետարանը և կարդաց. «Էրովդէս թագաւորը իր զինուորներէն մէկը խրկեց հրամայելով որ Յօհաննու գլուխը իրեն բերէ. և զինուորը բանտը մտնելով անոր գլուխը կտրեց»։— Եւ դարձաւ արտասուարից աջուրներով նորընծայ եպիսկոպոսին նայեցաւ, ու ըսաւ. «Կ'ըդեակ իմ, դուն Բատուծոյ ծառայութեանը կը մտնես. հաստատ կեցիր միշտ արդարութեան ու Բատուծոյ երկիւղին մէջ, ու փորձութեան պատրաստուէ, վասն զի դուն մարտիրոս պիտի ըլլաս»։ Եւ յիշաւ շէնրիկոս () Կայսեր լրտեսներէն սպանուեցաւ, ու եկեղեցին իբրեւ մարտիրոս պատուեց զանիկայ։

Եւ արարողութիւնը՝ որ եպիսկոպոսաց ձեռնադրութեան ատենը կը ըլլար, ետքը սկսան արքայ և կանոնիկոս հաստատելու ատենն ալ գործածել։ Տիրէնէն անուանով արքայն կը ծանուցանէ մեզի իր ճառին մէջ՝ «Երբեք չենք վրայօք գրուած, թէ աս սովորութիւնը դեռ տասնևութերորդ դարուն մէջ կար Պուլճիս քաղաքը։ Սաղ-

մօտը կը բանային որ տեսնեն թէ նոր կանոնիկոսը ինչ ընթացք պիտի ունենայ, և իր կանոնիկոսութեան վկայականին մէջ կը գրուէին նաև սողմոսին ան տունը՝ որ իր գուշակութիւնը կը պարունակէր :

Սալապէն Փիլիբորէն Բաւարական օրագր. Գաղ. Կալէալ ի փարիս :

Սալապէն Փիլիբորէն Բաւարական օրագր. Գաղ. Կալէալ ի փարիս :

Սալապէն Փիլիբորէն Բաւարական օրագր. Գաղ. Կալէալ ի փարիս :

Սալապէն Փիլիբորէն Բաւարական օրագր. Գաղ. Կալէալ ի փարիս :

Նոր Հոլանտայի Լճիկն :

Սալապէն Փիլիբորէն Բաւարական օրագր. Գաղ. Կալէալ ի փարիս :

Սալապէն Փիլիբորէն Բաւարական օրագր. Գաղ. Կալէալ ի փարիս :

Սալապէն Փիլիբորէն Բաւարական օրագր. Գաղ. Կալէալ ի փարիս :

Սալապէն Փիլիբորէն Բաւարական օրագր. Գաղ. Կալէալ ի փարիս :

Սալապէն Փիլիբորէն Բաւարական օրագր. Գաղ. Կալէալ ի փարիս :

Սալապէն Փիլիբորէն Բաւարական օրագր. Գաղ. Կալէալ ի փարիս :

Կրօնի ներդրումները մարդու վրայ :

Թե որ կողքէ մարդու վարք մը ունենալ պէտք է որ սկսիք նախ ճիշտ գաղափար մը ունենալ թէ ինչ է Մատուած : Այսին զի անանկ զՄատուած ճանչնալը ինչպէս որ ձեր միտքը կամ ձեր կիրքը, կամ աշխարհը կամ աշխարհիս իմաստութիւնը կը ձեւացընեն, ճշմարիտ աստուած գիտութիւն չէ ան . և ասիկայ անանկ մտորութիւն մըն է որ անհնարին է թէ մեր բարոյական կեանքը անկէջ չփնտսի : Այսին զի դուք ինչպէս հաւատք որ ունիք՝ գործերնիդ ալ անոր նման է . ինտոր Մատուած որ ունիք՝ վարքերնիդ ալ անոր պէս է : Թե որ ձեր Մատուածը կողք մըն է փայտէ , քարէ , ոսկիէ , արծըթէ , մարմինէ կամ ձեր կիրքերէն , ձեր վարքն ալ երկրաւոր է , աշխարհային , թե թեւամիտ , մարմնաւոր և անմաքուր է : Մտոր հակառակ թէ որ ձեր Մատուածը կենդանի և ճշմարիտ Մատուածն է , արարիչ երկնի և երկրի , Սուրբ Գրքին Մատուածը , մեր Տէրոջը Հիսուս Քրիստոսի Հայրը , սուրբ վարք մը պիտի ունենաք դուք , Հաւատնականին նուիրուած , վասն զի ձեր սիրտը պիտի մաքրուի սիրով : Սի զարմանաք որ Նոր Օգնւտայի բնակիչը մարդակեր է . քանզի անիկայ կը հաւատայ Մոլոտանունով չաստուծոյ մը՝ որ կը հաւատան թէ մարդիկները կը սպաննէ և կուտէ : Սի զարմանաք թէ վայրենի մարդը՝ որ իր կուռքին երկրպագութիւն կընէ , կատաղի , չարասէր , անգութ և վրէժխնդիր է , որ իր թըշնամիէն վրէժ առնելը փառք և ուրախութիւն կը համարի իրեն , այնքան չարչարանքներ տալով անոր՝ որ մարդկային մարմինը չմեռած կընայ դիմանալ . քանզի իր աստուածը անանկ աստուած մըն է , որ կը կարծուի թէ միայն սարսափ տալով կը թագաւորէ , և թէ շատ հաճելի է իրեն որ իր արարածները չարաբէ : Սի զարմանաք՝ որ սնապաշտ շնորհ կը բնաւ իր կիրքերը չզրպեր , ու միայն իր ապականեալ սրտին յօժարութեանցը կը հետեւի : Վասն զի համոզուած է ան՝ որ ինքը Գանգէս գետը աստուած մը ունի , որուն ջուրերը բոլոր իր մեղքերը կը լուանան և թէ քիչ մը իր մարմինը չարչրկելով՝ իր ամէն յանցանքները կը ջնջուին , և ինքը աստուածոց կարգը կը գասուի :

Սովսէսի ձեռքով տրուած օրէնքը՝ մեղքը միայն կը բացուէ առանց վերցընելու զանիկայ : Նան մը չվերցունէր զմեղքը , եթէ ոչ՝ Քրիստոսի անդին արիւնը : Այս իմ արդարութեամբս կամ իմ յատուկ խելքովս չեմ պարծենար , բայց միայն խաչին հաւատքովը , որով իմ ամէն մեղքերուս թողութիւն կը լայ :

Խոհեմ Խառաղարք :

Ծերունի ազնուականին մէկը՝ որուն կառավարը նոր մեռեր էր , ծանուցական թղթերուն մէջ դնել տուաւ որ կառավար մը պէտք է իրեն :

Հատերը եկան ինքզինքին որ աս պաշտօնը իրենց յանձնէ . բայց անոնց մէկն ալ ընդունելի չեղաւ , թէ և ողջէ վկայականներ ալ ունէին ձեռուրնին :

Ծերունին սովորական հարցմունքներէն զատ՝ աս ալ կը հարցունէր անոնց որ իրեն ծառայել կողքէին , թէ դահաւիժ տեղի մը քովէն անցնելու ատենին որչափ կընալին մօտենալ ան վտանգաւոր տեղին :

Նաջներ՝ որուն աս հարցմունքը ըրաւ ան , պատասխանեց թէ բաւական վարպետութիւն ունիմ ես միայն մէկ բթաչափ հեւաւորութիւն մը թողուլ կառքին և անդունդին մէջ տեղը . երկրորդը կը հաստատէր թէ մինչև կէս բթաչափ հեւաւորութեան աներկիւղ կանցունեմ կառքը . իսկ երրորդ մը՝ որ առջիններէն աւելի յաջողակութիւն կողքէր ցուցունել , կը պարծենար թէ սյսպիսի քաջութիւնները սովորական բան մըն են ինծի , և ան աստիճան ճարտարութիւն ունիմ , կըսէր , որ ճիշտ անդունդներուն քովէն անցած ատենս անգամ , բնաւ հարկաւորութիւն չունիմ իմ ձիերուս ընթացքը թուլացունել :

Աս յաջողակ մարդիկները չէին հասկընար թէ ինչ աւելի բան կընար պահանջուիլ իրենցմէ . վասնորոյ ասոնց մէկն ալ հաճելի չեղաւ ծերունիին : Արջապէս ուրիշ մէկը եկաւ , որուն պատասխանը բոլորովին տարբեր էր իր պաշտօնակիցներուն ըսածէն : « Այս բնաւ չեմ կրնար հաստատել , ըսաւ , թէ ի՞նչ պիտի ընեմ երբոր վտանգաւոր տեղի մը հանդիպիմ . բայց փոխանակ այնպիսի տեղի մը անցնելու ու իմ վարպետութիւնս ցուցունելու , իմ սովորութիւնս աս է որ միշտ կը հեւանամ անկից , և սանկով երբէք մէկը չձգեցի իմ կառքէս » :

« Գուն ես , ըսաւ ծերունին , իմ փնտրած մարդս , շուտով ձիերը լծէ որ երթան » :

« Խոհեմ մարդուն կենաց ճամբան վերէն է , որպէս զի անիկայ ազատ մնայ վարի ան » :

դունդէն” . (Մատթ . ԺԷ . 24 .) բայց ասն որ խոհեմութեան ճամբայէն կը հեռանայ , մեռելոց մէջն է իր բնակութիւնը : Մատթ . Իմ . 16 : Բոսին շատ մօտիկցողը մէջը կիյնայ . փորձութիւններէն չփախչողը՝ փորձութեանց մէջ կիյնայ :

Օգտարանքն եւ շուն :

Նոկայ գրադիտութեանը խիստ վաղեմի յիշատակարաններուն մէկուն մէջ կը գտնուի հետեւեալ բարոյական առասպելը , գլխովին նման անդամներու և որովայնի հաշակաւոր առասպելին , որ ատենօք ընդունայեցող ապստամբ ժողովրդեան խրատական յորդոր մը եղաւ իրենց պարտաւորութիւնը ճանչնալու :

«Ետեօք զգայարանքները կը վիճէին մէջերնին , ու անոնց ամէն մէկը կը պընդէր թէ ինքը մէկալներէն աւելի մեծ և կարեւոր է : Ետոր վրայ ելան ամէնքն ալ Պրամային գացին և հարցուցին անոր ըսելով . «Եղբմէ՞ զորք գերազանց և աւելի պիտանի է” : Պատասխան տուաւ Պրամանը . «Չեր մէջը անիկայ է լաւագոյն որ եթէ հեռանալու ըլլայ՝ մարմինը մեռած կը համարուի” :

«Չայնը երաւ իսկոյն հեռացաւ : Տարի մը անցնելէն ետքը դարձաւ և հարցուց . «Ենչպէս ապրեցաք դուք իզմէ բաժնուած” : Օգտարանքները պատասխան տուին . «Ենչպէս որ համրերը ձայնի գործածութիւնէն զուրկ են բայց շնչառութիւն ունին , աչքով կը տեսնեն , ախանջներով կը լսեն և խելքով կը հասկընան , մենք ալ անանկ ապրեցանք” : Չայնը իր տեղը դնաց :

«Տեսութիւնը հեռացաւ անոնցմէ : Տարիէ մը ետքը դարձաւ և հարցուց . «Ենտոր կըցաք ապրիլ առանց իմ ընկերութեան” : Օգտարանքները ըսին . «Երբեք ունի որ տեսողական կարողութենէն զրկուած են բայց շնչառութիւն ունին , ձայնով կը խօսին , ախանջներով կը լսեն և մտքով կը հասկընան , մենք ալ այնպէս անցուցինք մեր ժամանակը” : Տեսութիւնը դնաց իր տեղը բռնեց :

«Ետորութիւնը մեկնեցաւ : Տարիէ մը ետքը եկաւ ու հարցուց . «Ենչպէս ապրեցաք առանց ինծի” : Օգտարանքները պա-

տասխան տուին . «Ետորութեան պէս որ չեն լսեր , բայց շունչ կառնեն կուտան , ձայնով կը խօսին , աչքով կը տեսնեն և խելքով կը մտնան , մենք ալ ասանկ ապրեցանք” : Ետորութիւնը իր տեղը դնաց :

«Ետեքը հեռացաւ անոնցմէ : Տարի մը անցնելէն ետեւ դարձաւ ու հարցուց . «Ենչպէս ապրեցաք առանց ինծի” : Օգտարանքները ըսին . «Ետոր մարդիկներուն պէս , որ թէպէտ խելք չեն կրնար բանեցընել , բայց շնչով կապրին , ձայնով կը խօսին , աչքով կը տեսնեն , ախանջներով կը լսեն . մենք ալ աս կերպով ողջ մնացինք” : Ետեքն ալ դնաց իր տեղը :

«Ետեքը երբ որ շունչը կը պատրաստուէր որ դուրս ելէ հեռանայ անոնցմէ , ահագին և ուժեղ երկվարի մը պէս՝ որ ոտքը դետինը կը զարնէ , սարսեց բոլոր զգայարանքները . անանկ որ ամէն ալ սկսան աղաղակել . «Տէր , դուրս մի՛ ելեր . Թէ որ դուն բաժնուելու ըլլաս մեզմէ՝ մենք չեմք կրնար ապրիլ : «Ետ աղէկ , ըսաւ շունչը , ճանչցէք ուրեմն իմ գլխաւորութիւնը” : «Տէր , պատասխան տուին , կը ճանչնամք և կընդունիմք զանիկայ” :

Ետ հոս տեղ այլաբանական կերպով մը աղէկ կը հաստատուի հողիին գերազանցութիւնը և մարմնոյն նուստաւորութիւնը :

Մեռած չէ :

Փարան Տիւղաղըէ անունով գաղղիացին հետեւեալ մանրամասն տեղեկութիւնները կուտայ մեռած ձիու մը արժէքին վրայով , որն որ Փարիզի մօտ յատուկ տեղ մը ըլլալով աս բանիս համար , անմիջապէս հոն կը տանին ու կը յօշոտեն : Եսկէց կիսանամք թէ ճարտարութիւնը այնպիսի զօրութիւն մը ունի որ կարող է անպիտան կարծուած բաները անգամ օգտակար ընել :

«Միջակ ձիու մը բաշը՝ թէ կարճ և թէ երկայն , 100 գրամար կը կշռէ , և 220 , թէ որ աղէկ վիճակի մէջ ըլլայ ան . ասոր գինը՝ տասնէն մինչև 30 սանդիմ* է :

Մորթը՝ 24—34 քիլոգրամ կուգայ , և 13—18 ֆրանքի կը ծախուի :

* Հարիւր սանդիմը մէկ ֆրանք կընէ և մէկ ֆրանքը հիմա չորսուկէս զուրուշի չափ է :

1. Փարէ փարէ ելիմէ :

2 Սալ :

Արեւնը՝ 18—21 քիլոկրամ կրկնէ . ու երբ որ եփուի ու ետքը փոշի պէս մանրուի , 2 Ֆրանք և 70 սանդիմ կամ մինչև 3 Ֆր . 30 սանդիմ կարծէ :

Միսը՝ 166—203 քիլոկրամ կուգայ . թէ որ երկիր պարարտացնելու կամ կենդանիներ սնուցանելու գործածուի , 35—45 Ֆրանք տուող կըլլայ անոր :

Փորոտիքը՝ և՛ 1 Ֆր . 60 սանդիմէն մինչև 1 Ֆր . 80 սանդիմ կարծէն :

Մկանունքը՝ որ սոսինձ՝ շինելու կուգայ , սովորաբար 2 քիլոկ . կրկնեն , ու ցամքուելէն ետքը 1 Ֆր . 20 սանդիմ կըծախուի :

Գիրուցը՝ ձիուն վիճակին նայելով 4էն մինչև 30 քիլոկ . կրնայ ըլլալ . քիլոկ . 1 Ֆր . 20 հաշուելով՝ 4 Ֆր . 80 սանդիմէն մինչև 26 Ֆրանքի կըհասնի անոր գումարը :

Պայտերը՝ և բւեռները՝ 22—90 սանդիմ արժողութիւն ունին :

Ոտից կոշտերը և եղունգները՝ խարտուցով մանրուելու ու ծախուելու ըլլայ 1 Ֆր . 50 սանդիմէն մինչև 2 Ֆր . կարծէն :

Վերջապէս մէն զատուած ըկ ոսկորները որ 46—48 քիլոկ . կուգայ , 2 Ֆր . 30 սանդիմէն մինչև 2 Ֆ . 40ի կրնան ծախուիլ :

Ուստի որ և իցէ հիւանդութենէ մեռած ձի մը , կամ ան ձին որ իր տէրը պատճառով մը կըստիպուի սպաննել տալ զանիկայ , մտադրութեամբ յօշատողին ան գումարը կըբերէ որ յիշեալ բոլոր թիւերը կարտադրեն , քիլոկ 62 Ֆրանքէն մինչև 110 Ֆրանք : Իայց ասանկ չյօշատելով՝ մեռած ձի մը թէ որ գէր է , 25 Ֆրանքէն աւելի գնով չծախուիր . իսկ անոնք որ նիհար և գէշ վիճակի մէջ են , 10 Ֆրանքէն աւելի չեն արժէր :

Ուրեմն երբ որ մտածէ մարդ այնքան բազմաթիւ ձիերուն դիւրը՝ որ ամէն տեղ անօգուտ կըմնան , անոնց գործածութիւնը կամ ճարտարութիւնը գիտցող չըլլալուն համար , յայտնի է որ աս պակսութեանը պատճառով մեծ կորուստ մը կըլլայ : Իայց ոչ միայն խնայութեան կողմանէ վնաս կըլլայ , այլ նաև առողջութեան

կողմանէ . ուստի կարծէ որ ասոր վրայով մտածուի : Վաճառի շատ զարշափուիլ և զգուշի բան մըն է ան որ յաճախ կըտեսնուի , դաշտերուն և ծովերուն մէջ այսպիսի դիւր նետուած որ հոն մնալով փտտին և ձուկերուն որդերուն ու մսամոլ կենդանիներուն կերակուր ըլլան : Իրան անասունները թաղուելու իրաւունքը չունին , բայց մեղի ալ չէայլէր որ անոնց դիւրը թողունք բաց տեղուանք , որ ամէն մարդու վնաս և զգուանք պատճառեն . մանաւանդ թէ շահաւոր ալ է չմերժել ան վերջին ծառայութիւնը որ մեռնելէն ետքն ալ անոնց անդամները դեռ կրնան ընել :

Ընդհանուր և հաշիւ :

Փրիդերիկոս Բրլանկ՝ հեղինակը ան գրքին որ կըկոչուի , «Գոլըր լեզուներուն ցանկը» , կըհաստատէ , թէ երկրագունդիս մակերեսի թիւն վրայ խօսուած լեզուներուն թիւն է 3064 : Ընոր ըսածին նայելով՝ աս ամէն լեզուները հետագայ կերպով կըբաժնուին երկրիս չորս մասին մէջ .

Եւրոպայի մէջ	587 . լեզուներ :
Ասիա	937 „
Աֆրիկէ	276 „
Ամերիգա և յվկիանիա	1264 „

Ս . Պալլի՝ շատ կուէլցնէ թիւը և կըհասցընէ մինչև 5860ի : Իւր ասիկայ է անոր ըրած բաժանմունքը .

Ասիայի մէջ	153 լեզուներ :
Եւրոպա	48 „
Աֆրիկէ	118 „
Ովկիանիա	117 „
Ամերիգա	424 „

Գաւառական բարբառներ , գրեթէ 5000 „

Կառավարէ քու առնդ որ գիտնաս թէ քանի՞ կառնուի փայտը և բրինձը , կրթէ քու որդիքդ , որ գիտնաս թէ քիչափ պարտական ես գուն քու ծնողացդ :

Երբ որ մնակ ես՝ քու պակսութիւններդ միայն բեր . երբոր ընկերութեան մէջ կըգտնուիս , մոռցիր ուրիշներունը :

Կողմնաբանութիւնը՝ զրպարտութեան փայլակն է :

¹ Պալլերսոն :

² Թոմսոն :

³ Լալ :